

START

MET VOORUITKIJKEN

Whitepaper

Dieren en ethiek: voedsel of vriend?

De moraliteit van de bio-industrie



Noordhoff

Brengt je verder

Over de auteur

Mr. dr. Bart Wernaart (1983) is docent recht en ethiek aan Fontys Hogescholen, International Business. Daarnaast is hij als docent-onderzoeker verbonden aan het Fontys Lectoraat Smart Society and Strategy, en doet hij postdoc-onderzoek binnen de onderzoeksbeweging Smart Society. Hij publiceert in binnen- en buitenland over vraagstukken op het snijvlak van internationaal recht en ethiek en is bij Noordhoff auteur van de boeken [Ethiek en economie, een grensoverschrijdende inleiding](#); [International law and business, a global introduction](#) en zijn meest recente werk [Ethics and business, a global introduction](#).



Dieren en ethiek: voedsel of vriend?

Mary de olifant werkte voor het beroemde circus 'Sparks World Famous Show' aan het begin van de twintigste eeuw. Op een dag vertrapte ze haar begeleider die haar 'uitliet' in de buurt van een waterpoel. De meest wilde verhalen over het voorval deden de ronde in de plaatselijke kranten in Tennessee (VS), en Mary kreeg al snel de bijnaam 'Murderous Mary'.

De nabijgelegen gemeenten gaven te kennen het circus niet meer te willen ontvangen zolang deze gevaarlijke olifant meegebracht werd. Circusdirecteur Charlie Sparks zag met lede ogen de klandizie verdwijnen. Hierop besloot hij de olifant publiekelijk te executeren. Mary werd aan een hijskraan opgehangen voor een menigte van 2500 geïnteresseerden. Er waren twee pogingen nodig om de olifant te doden. Bij de eerste poging brak de kabel, en brak Mary haar heup.



Tegenwoordig zouden we ons erg verbazen wanneer we op een nieuwssite een bericht zouden lezen van de executie van een circusdier, en zou het in de meeste landen zelfs bij wet verboden zijn. Tegelijkertijd leven we in een samenleving met een zeer ver ontwikkelde bio-industrie, die het ons mogelijk maakt grote hoeveelheden dieren te doden en zodoende dierlijke producten op massale schaal te produceren. Dagelijks maken veel consumenten gebruik van dierlijke producten, en voorziet de bio-industrie in hun dagelijkse (primaire) behoeften. Tegelijkertijd is er veel verontwaardiging wanneer er beelden naar buiten komen van ernstig dierenleed toegebracht binnen deze bio-industrie of er falend toezicht is op het handhaven van regels omtrent dierenwelzijn (2solve investigations, 2019). Naast het consumeren van dierlijke producten hebben we ook dieren als huisdier. Voor sommigen is een hond of paard diens beste vriend, en is men in diepe rouw wanneer het beestje overlijdt. Er is zelfs een heuse markt voor dierencrematoria, met een jaarlijkse omzet van meer dan 10 miljoen Euro in Nederland (HAS Hogescholen & Universiteit Utrecht, 2015).

Kortom: we hebben een ingewikkelde band met dieren, die zo op het eerste gezicht wat tegenstrijdig lijkt. De casus van Murderous Mary spreekt boekdelen: enerzijds werd de olifant als bezit gezien, en ingezet als bedrijfsmiddel, anderzijds werd het dier naar menselijk recht beoordeeld, alsof het beest willens en wetens iemand van het leven kon beroven.

En ook in onze huidige geïndustrialiseerde samenleving hebben we een bijzondere band met dieren. Want hoe kan het dat we intens verdriet hebben bij het overlijden van ons huisdier, en we tegelijkertijd producten consumeren waar veel dieren het leven voor laten? Wat maakt – grof gezegd – nu het verschil tussen een hond die we dagelijks verzorgen en een kip die we 's avonds op ons bord hebben? We kunnen hier op verschillende manieren naar kijken.

Citizen v. consumer-hypothesis

In de eerste plaats is het interessant hier vanuit de consumentenzijde naar te kijken. We zouden kunnen stellen dat een individu twee petten op heeft: die van burger en die van consument. In beide hoedanigheden streeft men dan andere waarden na. Waar we als burger enorm begaan kunnen zijn met het welzijn van dieren, geld kunnen doneren aan een dierenbeschermingsorganisatie en erg verontwaardigd kunnen zijn bij het zien van beelden van een varken in een slachthuis dat levend gekookt wordt, kan het zijn dat zodra we in de supermarkt stappen we heel anders naar de wereld kijken. Dan speelt ons inkomen en bestedingspatroon een dominantere rol, en willen we graag voor een zo laag mogelijk bedrag zoveel mogelijk (of zo goed mogelijke) producten aanschaffen. Het is niet automatisch zo dat de consument in haar bestedingspatroon dezelfde waarden laat zien vergeleken met diens rol als burger. We noemen dit ook wel de 'citizen versus consumer hypothesis' (Curtis & McConnell, 2002). Dat kan verklaren waarom sommige mensen lid kunnen zijn van een dierenrechtenorganisatie en tegelijkertijd bereid zijn om een 'plofkip' te kopen.

Dieren-ethiek

Daarnaast zouden we hier ook vanuit een meer ethische invalshoek naar kunnen kijken. Is het idee van het massaal slachten van dieren en het verwerken tot producten onethisch? De meningen lopen hierover uiteen. Sommige ethici stellen dat dieren nu eenmaal geen mensen zijn. Mensen hebben het vermogen om moreel te denken, en zijn zodoende morele agenten. Dieren hebben dit vermogen niet, en zijn zich niet bewust van 'goed' of 'kwaad' (Carruthers, 1992). Het heeft dan ook geen zin om te filosoferen over de vraag of we dieren immoreel behandelen in een bio-industriële omgeving: dieren zijn uitgezonderd van ethiek omdat ze zelf niet-rationele wezens zijn. Hsiao (2017) maakt de vergelijking met iemands ogen: wanneer een mens blind is, spreken we van 'slechte' ogen, omdat een mens van nature behoort te zien. Wanneer een organisme van nature geen ogen heeft (denk aan een boom) kunnen we ook niet spreken van een slecht zicht, omdat dit organisme dat niet behoort te hebben. Zodoende kunnen we ook niet stellen dat een dier een moreel wezen is, omdat een dier van nature niet rationeel kan denken. Van een mens kan dit wel. Om die reden is een dier uitgesloten van enig moreel verband. Dat wil overigens niet zeggen dat we dieren slecht moeten behandelen, maar wel de vrijheid hebben om het dier te gebruiken zoals het ons goeddunkt, net zoals al ons andere bezit. Die kiloknaller is dus helemaal niet zo'n probleem.

Met deze stelling is een (merendeel) van de dierenethici het trouwens niet eens. Zo stelt Tom Regan (1983) dat mensen en sommige dieren een psychologische identiteit hebben. Dit wil zeggen dat een wezen pijn en genot kan ervaren, alsmede zich kan herinneren waar het vandaan kwam en waar het naartoe wil. Niet alle dieren hebben dit, maar bijvoorbeeld wel de meeste zoogdieren, alsmede sommige vogels. Regan houdt er een beginselenethische benadering op na, waarin hij stelt dat ieder wezen met een psychologische identiteit dezelfde fundamentele rechten zou moeten hebben, waaronder het recht op een waardig bestaan. Hij verwerpt hiermee dus grotendeels de bio-industrie. Het doodtrappen van een spin mag dus wel (want een spin heeft zover we weten geen psychologische identiteit), maar het doden van een varken voor je avondmaaltijd principieel niet.



Ook Peter Singer verwerpt het idee van bio-industrie. Vanuit een gevolgen-ethische benadering (utilitarisme) stelt hij dat mensen en sommige dieren de behoefte hebben om geen pijn te ervaren. Hij stelt ook dat er geen reden is om aan te nemen dat die behoefte van mensen meer of minder waard is dan die behoefte van deze dieren. Hij stelt daarmee dat het basisidee van utilitarisme – the greatest happiness for the greatest number – niet exclusief voor mensen bedoeld is, maar voor alle levende organisme met het zelfde belang: de afwezigheid van pijn. Om dit toe te passen moeten we dus onderzoeken welke dieren in staat zijn om pijn te ervaren. Zo is men er lange tijd vanuit gegaan dat kreeften geen pijn hebben wanneer ze levend gekookt worden in bijvoorbeeld een restaurant. Wetenschappelijk onderzoek wees enkele jaren terug uit dat dit wel degelijk het geval is (Magee & Elwood, 2013). Dit inzicht leidde tot een wettelijk verbod in Zwitserland op het levend koken van kreeften, alsmede het levend vervoeren van kreeften in ijs of op ijswater (Bruijn, 2018).

Aangehaalde literatuur

Zsolve investigations. (2019, 4 september). *Feitenonderzoek toezichtketen en tekortkomingen hierin kleine- en middelgrote slachthuizen Noord-Nederland, in opdracht van Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*. Onderzoeksrapport, download at: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/09/04/feitenonderzoek-toezichtsketen-en-tekortkomingen-hierin-kleine--en-middelgrote-slachthuizen-noord-nederland>.

Bruijn, M. de. (2018, 6 februari). *Kreeften ervaren pijn tijdens het koken*. EenVandaag.

Burton, T.G. (2009). *The hanging of a circus elephant*. In: Olson, T. & Cavender, A.P. (eds.), *A Tennessee Folklore Sampler, Selected Readings from the Tennessee Folklore Society Bulletin*, pp. 217-227. Knoxville: University Of Tennessee Press.

Carruthers, P. (1992). *The animals issue, moral theory in practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Curtis, J., & McConnel, K. (2002). *The citizen versus consumer hypothesis: evidence from a contingent valuation survey*. *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 46:1, 69-83.

HAS Hogescholen & Universiteit Utrecht. (2015). *Feiten & Cijfers Gezelschapsdierensector 2015*. Onderzoeksrapport, download at: <https://edepot.wur.nl/361828>.

Hsiao, T. (2017). *Industrial farming is not cruel to animals*. *Journal of Agriculture and Environmental Ethics*, Vol. 30(1), pp. 37-54.

Magee, B., & Elwood, R. (2013). *Shock avoidance by discrimination learning in the shore crab (Carcinus maenas) is consistent with a key criterion for pain*. *Journal of Experimental Biology*, 2013; 216 (3).

Regan, T. (1983). *The case for animal rights*. Berkeley: University of California Press.

Singer, P. (1975). *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*. New York: HarperCollins

Opdracht

1. Maak groepen. Iedere groep wordt gekoppeld aan een van onderstaande stellingen, die men onderbouwt en verdedigt:

- De bio-industrie is in essentie moreel juist;
- De bio-industrie is in essentie moreel verwerpelijk;
- De consument is verantwoordelijk voor het dierenwelzijn dat gekoppeld is aan de dierlijke producten die men koopt;
- Een retail-organisatie/inkoopkantoor is verantwoordelijk voor het dierenwelzijn dat gekoppeld is aan de dierlijke producten die men koopt;
- Een boer is verantwoordelijk voor het dierenwelzijn dat gekoppeld is aan de dierlijke producten die men koopt.

2. Bovengenoemde stellingen zijn 'alles-of-niets stellingen'. Pas 'discourse-ethiek' toe, en probeer met twee groepen tot een gezamenlijke conclusie te komen waar eenieder mee in kan stemmen.